

Om expertis och demokrati en teoretisk revidering efter Trump och corona

Carleheden, Mikael

Published in:
Fronesis

Publication date:
2020

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

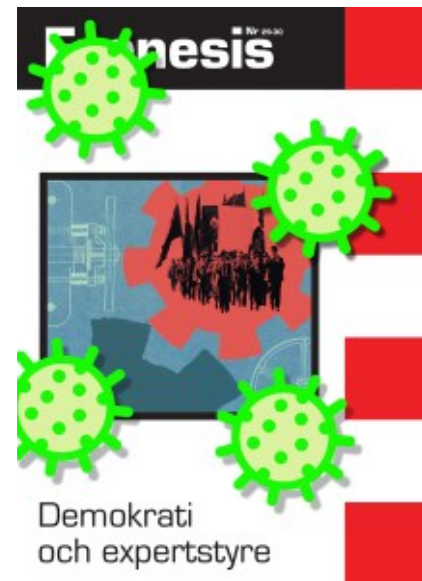
Citation for published version (APA):
Carleheden, M. (2020). Om expertis och demokrati: en teoretisk revidering efter Trump och corona. *Fronesis*, 1-4. <https://fronesis.nu/2020/03/25/demokrati-och-expertis-i-skuggan-av-corona/>

25 MARS 2020

Demokrati och expertis i skuggan av corona

Ett tema som fått förnyad aktualitet i och med de långtgående och snabba statliga åtgärderna för att stoppa spridningen av coronaviruset är balansen mellan demokrati och expertstyre – ett tema som stod i fokus för Fronesis nr 29–30 (2009). Vi bad inledningsskribenten i det numret, sociologiprofessor Mikael Carleheden, att reflektera över denna balansgång i ljuset av coronakrisen.

Vi gör också en rad texter från numret fritt tillgängliga.

Om expertis och demokrati – en teoretisk revidering efter Trump och corona.

När jag skrev inledningen till *Fronesis* nr 29–30 om "demokrati och expertstyre" för drygt tio år sedan (2009) var både min och numrets allmänna utgångspunkt att expertis är ett problem för demokratin. Ett modernt samhälle är beroende av expertis för att kunna styras, men samtidigt tenderar detta beroende att underminera ett demokratiskt förhållande mellan medborgare och politiker.

Demokrati betyder "folksuveränitet". "All offentlig makt i Sverige utgår från folket" heter det i den svenska regeringsformens första paragraf. Via sina politiska representanter ska medborgarna kunna styra över sina gemensamma angelägenheter. Men ett samhälle som bygger på vetenskap och teknologi är ett samhälle som förutsätter så specialiserad kunskap att de flesta medborgare omöjligen kan förstå allt som sker och allt som krävs.

Det moderna samhället är samtidigt i hög grad ett vetenskapliggjort samhälle. Forskaren är inte bara en neutral observatör som bakom universitets väggar formulerar sanningar om världens tillstånd. Via olika former av teknologi, inte minst "social ingenjörskonst", deltar forskaren i uppbyggnaden av det moderna samhället.

Vid sidan av medborgaren och politikern har experten därmed fått allt större betydelse för samhällsutvecklingen. Expertis bygger inte som medborgarskap på en föreställning om "en medborgare, en röst", utan på utbildning och kunskap.

Slutsatsen av min inledande artikel blev den gången att expertisens inflytande är oundvikligt i ett vetenskapliggjort och komplext samhälle, men att det också står i ett ofrånkomligt spänningsförhållande till demokratin. Det bästa vi kan hoppas på är att medborgaren vid enskilda tillfällen kan använda sina demokratiska rättigheter för att påverka utvecklingen. Med Erik Amnå talade jag om "[den jourhavande medborgaren \(https://www.studentlitteratur.se/?cookiecheck=1#9789144037240/Jourhavande%2Bmedborgare\)](https://www.studentlitteratur.se/?cookiecheck=1#9789144037240/Jourhavande%2Bmedborgare)".

Men detta skrevs före populismens frammarsch och innan Donald Trump kom till makten, det vill säga före den så kallade "postfakta"-politiken. Mot bakgrund av denna överraskande utveckling blev det tydligt att frågan om expertisens roll i en demokrati måste ställas på nytt. Plötsligt såg vi en utveckling som tycktes visa att experter hade för litet snarare än för stort inflytande. Det stod klart att en demokrati knappast kan fungera om all kunskap är möjlig att relativisera.

Plötsligt började forskarna marschera på gatorna (*March for Science*). Klimatkrisen och de halvhjärtade politiska reaktionerna på denna ändrade på förhållandet mellan expert, politiker och medborgare. Nu vädjade Greta Thunberg till politikerna: "Lyssna inte på mig, lyssna på vetenskapen."

I dag aktualiserar coronakrisen frågan på nytt. Hur ska förhållandet mellan vetenskap och politik se ut under demokratiska förhållanden?

I den pågående upphetsade debatten har vi å ena sidan lojalisterna, som menar att nu om inte förr så är tiden inne för enighet. Medborgarna måste ställa sig bakom sina myndigheter. Kritik leder till relativisering av myndigheters rekommendationer och politiska beslut, som därmed kanske inte efterlevs i önskad utsträckning. Den demokratiska debatten får vänta till efter krisen.

Å andra sidan har vi alarmisterna, som saknar tillit till myndigheterna, letar fram och sprider alternativa fakta för att övertyga oss om att politikerna måste ändra kurs i den ena eller andra riktningen. Kritiken kan inte vänta.

I sin förlängning riskerar den första hållningen att leda till ett undantagstillstånd, det vill säga till att demokrati och mänskliga rättigheter sätts ur spel och ersätts av tvång och repression. Politik blir en fråga för politiker, experter och poliser. Den andra hållningen kan tvärtom, i varje fall ur lojalisternas perspektiv, leda till politisk handlingsförlamning, onödig rädsla och allmän panik bland befolkningen.

Att ett komplext samhälle inte kan styras utan expertis är i dagens coronakris kanske mer uppenbart än någonsin. Men å andra sidan kan politiker inte låta sig styras av vetenskapliga experter utan att demokratin undergrävs. Medborgare kan inte rösta fram expertis. Expertisens samhällseliga roll bygger på kunskap och utbildning. Den är relaterad till fakta, inte till folkets allmänna vilja (för att tala med Rousseau).

Vetenskapens samhällseliga förmåga är också begränsad på flera sätt. För det första kännetecknas vetenskapens framväxt och utveckling av en alltmer långtgående specialisering. Forskare och därmed experter är bara kunniga på sitt eget specialområde. Epidemiologen är i regel en nationalekonomisk lekman i lika hög grad som nationalekonomen är en epidemiologisk lekman. Visserligen har olika former av tvärvetenskaplighet utvecklats. Men det har knappast minskat kunskapernas specialisering. Det handlar snarare om att gamla disciplinära gränser är under förändring. Folkhälsomyndighetens personal är visserligen inte enbart experter i epidemiologi, men deras kunskaper begränsar sig likväl enbart till folkhälsa.

För det andra ger experten råd till handling i bestämda situationer. Därmed beger sig experten ut i gränslandet mellan vetenskap och politik. Det beror dels på att den typ av vetenskaplig kunskap som expertis bygger på är en generaliserad och abstrakt kunskap. Det finns ingen omedelbar väg från sådan kunskap till tillämpning i bestämda och konkreta situationer. Dels beror det på att expertråd innebär att politikern *bör* handla på ett visst sätt. Därmed övergår ofrånkomligen experten mer eller mindre implicit från fastställande av fakta till någon form av normativt ställningstagande. Det finns emellertid inte heller någon omedelbar väg från "är" till "bör" utan att man begär det så kallade naturalistiska felslutet. Vi måste med Kant skilja mellan det "rena" och det "praktiska" förnuftet. När det gäller det praktiska förnuftet är forskaren och experten lekmän.

Sådana begränsningar gör det rena expertväldet till en illusion. De visar att inget samhälle kan bli fullständigt vetenskapliggjort. I den mån vi ersätter politikern med experten så ersätter vi i själva verket en lekman med demokratisk legitimitet med en lekman utan demokratisk legitimitet i en rad för samhället avgörande hänseenden.

Begränsningarna visar samtidigt politikens och expertisens olika ansvarsområden i ett komplext samhälle. Politikern bör kunna förhålla sig till råd från olika typer av expertis, ta höjd för bieffekter av specifika åtgärder i hela samhället, använda generella och abstrakta kunskaper i bestämda fall och fatta beslut om vad som är rätt och orätt, gott och ont. Politikern är inte en expert. Av politikern krävs omdöme snarare än kunskap. Och eftersom detta är politikerns område så är det också medborgarens område, det vill säga folkviljans och den politiska offentlighetens område. Politik är lekmännens ofrånkomliga område. Detta betyder också att medborgaren måste kunna skilja mellan vetenskap och politik, det vill säga mellan forskning och – låt oss med utgångspunkt i Kants tredje form av kritik kalla det omdömeskraft.

Därmed kan vi vända tillbaka till frågan om expertisens betydelse för demokrati, vilken så tydligt har visat sig i den postfaktapolitik som Trump har fått stå som modell för. Politik och vetenskap lyder under olika sociala logiker. Demokrati förutsätter att experter, politiker och medborgare kan skilja dessa logiker åt.

Medborgare som vill ta ställning till om kärnkraften ska avvecklas eller byggas ut bör knappast försöka ifrågasätta halveringstiden på radioaktivt avfall, utan snarare ta sin utgångspunkt i ett sådant faktum. Medborgare behöver inte ta ställning till riktigheten av vad forskare säger om uppvärmningen av jordens temperatur och dess konsekvenser när de debatterar miljöpolitiska frågor. Inte heller behöver medborgare ta ställning till expertens bedömningar av coronasmittans spridningsmönster och farlighet, utan bör utgå från dem om de vill kritisera politikers beslut och rekommendationer.

Det finns förstås alltid experter runt om i världen som är mer eller mindre oeniga. Men medborgare och politiker är lekmän och kan inte avgöra vem som har rätt och vem som har fel, vem som är charlatan och vem som befinner sig i forskningsfronten. Det är en uppgift för det aktuella forskarsamhället att avgöra. Akademien är full av vetenskapliga kontroverser. Sådana är avgörande för vetenskapliga läroprocesser.

Man kan säga att det är forskarens och expertens demokratiska skyldighet att förhålla sig till vetenskapliga kontroverser på ett vetenskapligt sätt. Forskare och experter som låter egenintresset (pengar, karriär) eller slarv påverka sina vetenskapliga ställningstaganden missbrukar sin position på samma sätt som politiker som låter egenintresset styra sina politiska beslut.

Mot bakgrund av detta försök att förstå förhållandet mellan vetenskap och politik kan vi vända tillbaka till lojalisternas och alarmisternas olika förhållanden till kritik i dagens coronakris.

En tredje position vore då att hävda att det kan vara farligt när lekmän tror sig kunna mer än experterna på experternas eget expertområde. Om vi inte gör någon åtskillnad mellan vetenskap och politik så implicerar vi att utbildning och forskning inte spelar någon roll. Då hamnar vi i knäet på både Trump och Putin och demokratin hotas. Därmed skulle man kunna betrakta förmågan att göra en sådan åtskillnad som en demokratisk dygd.

Mikael Carleheden

Professor i sociologi, Köpenhamns universitet

Läs fritt tillgängliga texter ur Fronesis nr 29–30, tema "Demokrati och expertstyre", på denna sida (<http://fronesis.nu/nummer/demokrati-och-expertstyre/>).

Stöd oss genom att prenumerera – teckna prenumeration här (<http://fronesis.nu/prenumerera/>).

Search ...

Sök

Senaste inläggen

Demokrati och expertis i skuggan av corona

(<https://fronesis.nu/2020/03/25/demokrati-och-expertis-i-skuggan-av-corona/>)

Seminarium: Omställning och revolution

(<https://fronesis.nu/2019/02/04/seminarium-omstallning-och-revolution/>)

Seminarium: Vad ska vi göra med vänstern?

(<https://fronesis.nu/2018/11/04/seminarium-vad-ska-vi-gora-med-vanstern/>)

Varmt välkommen till 20-årsfirandet av Fronesis!

(<https://fronesis.nu/2018/10/29/varmt-valkommen-till-20-arsfirandet-av-fronesis/>)

Revolutionssamtal på Östervärn

(<https://fronesis.nu/2018/10/11/revolutionssamtal-pa-ostervarn/>)

“

Kan det bli mer spännade? Medan bildningskomplexfyllda livsstilstidningar debatterar 'högkulturens' marknadsvärde, sitter Fronesis-människorna med näsan i ännu en text från sin intrenationella bokhög.

Redaktionen för tidskriften

Bang ()

#46-47 KRIS

Fronesis

Kris

(<https://fronesis.nu/nummer/kris/>)

Nyhetsbrev

Skriv upp dig på vår nyhetslista så håller du dig alltid uppdaterad om nya nummer och seminarium.

Prenumerera

Tidskriftsföreningen Fronesis, Box 4319, 203 14 MALMÖ
Telefon: 040-232001, Epost: info[at]fronesis.nu

eurozine (<http://www.eurozine.com/>)

(<https://www.facebook.com/Fronesis-260153830696172/>)

(<https://twitter.com/fronesiskvitter>)